

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3.

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Modalen

Emne: Brynech.

Bygdelag: Eksingedalen

Oppskr. av: Johs. Flatekvål f. 24/1869

Gard: Flatekvål

(adresse): Flatekvål

G.nr. 89 Br.nr. 1.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Etter eigi røynsle

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Det vanlige ord er bryne- og bryna. Heim er ord for ein finare sort bryne, som vart brukt på finare kiltjern og raketniv.
2. No er bryne mest av kunnststein. Naturstein-bryne vart tilføide mest frå Telemark og frå Hardanger. I tillegg fins òg brynestein.
3. Alle slags kiltjern vart fyrst slippe på slipesstein og sidan bryne.
4. Fyrst dei ferske slipesstein brukte dei berre brynestein. Bryne gjekk for seg i par-par sid kring 1850-60 åra. Fagd og bryne vart bryne på vanleg stumsted med veggstein under bryne. Løskilt brynehammar. Brynestein var kunnare og vektare enn slipesstein. Det var alltid kunnare eller par som bryne bryne, endå tidleg om morgun fyrst arbeids tid- eller ein kvelden etter.
5. Nokon stovre stein hadde me òg eit lit aa kunnare kiltjern på. Men dei brukte aa skure bryne på ei flat hilla, naar det vart ujamnt slike av bryningi. Og me vit om dei som hadde slipesstein med seg ut på høien eller og i utmarki, som laag langt undan. Ætters stod slipessteinen i tinnel bryne deim som òg hadde den i Fossan eller ved slipessteinen. Men dei fleste hadde slipessteinen i stovri att ved kunnare sine.
6. Bryne brukar ein berre so lenge den er god. Ein bryne egg i den lengst rood var, fyrst ein slippe.
7. Ein brukar berre eit bryne til bryne- og so hadde dei gamle det dei kalla brynestein. Den var hilt av jern, med eit hamm i vorden eller i sida. Den brukte dei til aa skure bryne på og av lang vord.

- 2
- Dei laga og lrygorvikkta av ein hard tresort - eit eller hatt.
 Brynstikkta laga dei heime, og hev den i "botten" med lryne.
8. Sangljaen lojste dei av "orvet" naar dei stiple. Skutt-
 ljaen stod i "orvet" naar dei stiple den. Den var pro-
 bunden med vidjehand. Ljaeggj heldt ein mot seg, når
 ein stiple, for stipesteinen drog alltid "pro" sliparen.
9. Naar ein lryner storljaen - langorven stigrer ein
 orvet ned i marksi med enden - rotendui so liden
 kjem i hagd med hendene, naar ein lryner. To held
 ein i ljaen med vinstre handi og lrynet i hagre.
- Skuttljaen held ein fast i "skrevet" med orvet- og ellers
 som med langljaen. Noke legg seg pro eine knekk naar
 dei lryner "skuttoren", men det er aldri brukt her.
10. Brynet hev ein i "lrynebotten" eller "lryneslunka".
 Den er oftest laga av tre, rund eller firkansta og smurd
 med olje eller tjära.
11. Me veit ikkje av at dei hev boret lrynet i horn.
12. Bryneslunka heng etter ein krok i lerbilket eller kunn-
 liningi, framant for, pro sida (hagre) eller og bak pro.
13. Bryne av naturstein hev ein vakt bil i slunka. Kunst-
 stein lryne brukar ein og utan lrynevatin. Noke
 amma enn vakt er intje brukt aa fukka lrynet med.
14. Av lrynet samla det seg "grugg" i botn pro slunka,
 naar ein brukte same lrynevatin heile dagen.
 Noke amma ord for lrynemjöllet kjemur me ikkje.
15. Me kjemur intje bil at lrynegruggen vart brukt mot
 noke slags uskyld eller gjerdomar.
16. Den slags veit me tje av i vaar tid.
17. Me veit heller intje av at dei la lrynet i jord eller
 maurkunn for aa faa det betre. Naar ein kjöpte
 lryne var det um aa gjera aa velje ut dei som
 var hövdeleg mjuke. Harde lryne dugde intje.
18. Dei som lryner ljaen, hev svar ein maate aa
 lryna pro, og lryningi for defor hev sitt mval aa tale

Andre blad:

3
Nær ein lrynte so sa det: "eg leit, eg leit, eg leit eg leit!"
hja ein annan lydde det: "eg smøge smardt, eg smøge smardt!"
eller: "Det er harleiddt her, det er harleiddt her!"

"Er det makkid snart, er det makkid snart!"

"So like gras, so like gras!"

Det var helst for deim, som stod eit skynne iindan og
høyrde paa lryningi, at lrynemaalet varb greie ord.

og det var dei som fann ordi for det som lrynet sa.

Var slattefalki uviner, so smakte lrynet ofte so stygt,
at det er kjo hurmande uppatt.

Men so var det eingong ein slattefalk, som hadde gløymd
riiva og lrynet, daa han skulde i utmarki og alaa.

Kes leondom vart sinna for dette og skulde lora drongen
aa lrysa seg: "Veit du ikkje kva valde ein slattefalk lryng?"

"Tog og riiva, lry og batt med lryne,

visste du kje det ditt slagge slaglryne!"

19. Naar dei slag i solskin paa ein harleiddt leanne,
kundi dei apukka paa lrynet og seia:

"Tui! so du maa leita, og innje grasit med roki slita!"

20. Ymse remsur og rispur dei brukte er no gløymde.

Naar dei fann lite gras, kundi dei gjera det upp i lrye.
Han gamle Bika-Stils sa eingong: "Det var so like gras, at
eg maatte leggje hatten ned i grastrommi naar eg
lrynte, for aa sjaa kvar eg hadde sleie."

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
adr. NORSK FOLKEMUSEUM 199
BYGDØY